

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПРОМИСЛОВОСТІ» ТА ВИДІВ ЇЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (ГАЛУЗЕЙ)

THE ESSENCE OF THE CONCEPT OF «COMPETITIVENESS OF INDUSTRY» AND ITS TYPES OF ECONOMIC ACTIVITY (BRANCHES OF INDUSTRY)

УДК 339.137.2

Крамарев Г.В.

к.е.н., здобувач

Науково-дослідний центр
індустріальних проблем розвитку
Національної академії наук України

Kramarev Hennadii

Research Centre of Industrial Problems
of Development of National Academy
of Sciences of Ukraine

Метою статті є аналіз та уточнення сутності поняття «конкурентоспроможність промисловості» та її видів економічної діяльності – ВЕД (галузей). Визначено основні рівні управління конкурентоспроможністю. Проведено аналіз поглядів науковців на розуміння сутності поняття «конкурентоспроможність галузі». Визначено загальні риси досліджених визначень. Доведено, що трактування суті цього поняття залежать від спрямованості виконуваних досліджень. Проаналізовано специфічні особливості та ключові чинники галузевої конкурентоспроможності. Виходячи з проведеного аналізу, запропоновано під поняттям «конкурентоспроможність промисловості» розуміти сукупну характеристику спрямованості та ефективності ВЕД (галузей), які входять до складу промисловості, при цьому конкурентоспроможність ВЕД (галузів) виступає характеристикою спрямованості та ефективності окремої ВЕД (галузів), яка входить до складу промисловості.

Ключові слова: конкурентоспроможність, промисловість, вид економічної діяльності, галузь, сутність поняття.

Целью статьи является анализ и уточнение сущности понятия «конкурентос-

пособность промышленности» и ее видов экономической деятельности – ВЭД (отраслей). Определены основные уровни управления конкурентоспособностью. Проведен анализ взглядов ученых на сущность понятия «конкурентоспособность отрасли». Выделены общие черты исследованных определений. Доказано, что определения сути этого понятия зависят от направленности проводимых исследований. Проанализированы специфические особенности и ключевые факторы отраслевой конкурентоспособности. Исходя из проведенного анализа, предложено под понятием «конкурентоспособность промышленности» понимать совокупную характеристику направленности и эффективности ВЭД (отраслей), которые входят в состав промышленности, при этом конкурентоспособность ВЭД (отрасли) выступает характеристикой направленности и эффективности отдельной ВЭД (отрасли), которая входит в состав промышленности.

Ключевые слова: конкурентоспособность, промышленность, вид экономической деятельности, отрасль, сущность понятия.

The article demonstrates that the emergence of new determinants of competitive advantages requires updating the dimensions of industrial growth for all countries of the world, and, under these conditions, understanding the essence and content of the concept "competitiveness" of industry and its economic activities (EAs) remains relevant. Thus, the aim of the article is to analyze and clarify the essence of the concept "competitiveness" of industry and its EAs (branches of industry). It is determined that scientists distinguish three main levels of competitiveness management: micro, meso and macro level, and that the content of the concept "competitiveness" is different for each of the levels. The analysis of views of scientists on the understanding of the essence of the concept "competitiveness of a branch of industry" is carried out. It is revealed that they have no single vision of the essence of this concept due to its complexity and versatility. It is determined that the common features of the studied definitions of the concept "competitiveness of a branch of industry" are: presence of dynamic stable trends in the functioning and development of a set of enterprises; use of competitive advantages as a basis for competitiveness; effectiveness of attracting and utilizing resources (financial and investment, innovation, technological, labor ones, etc.); production and sale of high-quality products with increasing value added that meet the needs of consumers; interaction with internal and external markets; availability of effective management. It is proved that the interpretation of the essence of the concept "competitiveness of a branch of industry" to a large extent depends on the focus of research conducted in this field. The specific features and key factors of competitiveness of a branch of industry are investigated. Based on the analysis, it is suggested that the term "competitiveness of industry" be understood as a cumulative characteristic of the orientation and efficiency of EAs (branches of industry) that are part of industry, while competitiveness of an EA (branch of industry) acts as a characteristic of the orientation and efficiency of an individual EA (branch of industry) that is part of industry.

Key words: competitiveness, industry, type of economic activity, industry, the essence of the concept.

Постановка проблеми. Підвищення конкурентоспроможності галузей вітчизняної промисловості є однією з ключових проблем довгострокового економічного розвитку національної економіки. Нерозвиненість внутрішнього ринку, низький рівень конкурентоспроможності вітчизняного виробництва, послаблення державного управління національною економікою, зокрема її промисловим комплексом, протягом останніх двох десятиліть погіршують стратегічні перспективи розвитку країни. Такий стан справ викликаний глибокими структурними диспропорціями: значна частка виробництва є матеріало-, енерго- та трудомісткою [1]. Водночас глибокі технологічні зміни, що впливають на всі види економічної діяльності,

поява нових детермінант конкурентних переваг вимагають оновлення напрямів індустріального зростання для майже всіх країн світу. У цих умовах залишається актуальним осмислення сутності та змісту поняття «конкурентоспроможність промисловості» та видів її економічної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню змістовного наповнення поняття «конкурентоспроможність» присвячено багато робіт закордонних та вітчизняних науковців: М. Портера, О. Гохберга, О. Акуліч, В. Васяйчева, М. Гельвановського, І. Должанського, М. Кизима, О. Кузьміна, Ю. Мануйлович, Н. Побережець, П. Пуцентейла, Г. Скударь, В. Хаустової, А. Хачатряна та ін. [2–18]. Проте, як показав проведений

аналіз, серед науковців немає єдиного бачення сутності даного поняття в силу його складності й багатогранності. Отже, дане питання потребує подальших досліджень та міркувань.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз та уточнення сутності поняття «конкурентоспроможність промисловості» та видів її економічної діяльності (галузей).

Виклад основного матеріалу дослідження. В економічній літературі [2–5] науковці виокремлюють три основні рівні управління конкурентоспроможністю: мікрорівень, на якому здійснюють управління конкурентоспроможністю товарів і підприємств; мезорівень, на якому здійснюють управління конкурентоспроможністю галузей, кластерів; макрорівень, на якому здійснюють управління конкурентоспроможністю територій, регіонів, країн. Між усіма рівнями існує певний взаємозв'язок, адже конкурентоспроможність країни і галузі залежить від здатності конкурентних виробників випускати конкурентоспроможну продукцію.

О. Акуліч зазначає, що галузева конкурентоспроможність визначається, з одного боку, конкурентоспроможністю фірм, які формують галузь, з іншого – станом їхнього зовнішнього середовища, рівнем розвитку галузевих інститутів та кооперацією між фірмами [6].

Цілком зрозуміло, що зміст поняття «конкурентоспроможність» стосовно кожного рівня буде сильно відрізнятись: неможливо однаково підходити до аналізу конкурентоспроможності товару й країни або країни та фірми. Однак при цьому не слід забувати, що ці різні рівні формування конкурентних переваг не існують ізольовано один від одного. Втім, саме ця обставина далеко не завжди враховується аналітиками [7].

Одним із перших визначення конкурентоспроможності галузі дав М. Портер [8], визначивши галузь конкретної держави як таку, що успішно функціонує в міжнародних масштабах у тому разі, якщо вона володіла конкурентними перевагами порівняно з найбільш конкурентоспроможними учасниками світового ринку, найбільш оптимальними параметрами визначивши наявність істотного й стабільного експорту в досить велику кількість інших країн і/або вагомий експорт інвестицій, що базується на досвіді та створених активах у своїй країні. Таким чином, визначення конкурентоспроможності галузі за М. Портером базується на спроможності галузі експортувати створені в країні товари та інвестиції до інших країн.

О. Гохберг конкурентоспроможність галузі пропонує розглядати як ступінь можливості галузі в умовах вільного ринку створювати блага, які відповідають вимогам як внутрішнього, так і зовнішніх ринків та одночасного забезпечення стабільного зростання та розвитку відповідного сектору економічної діяльності [9]. Таким чином, автор роз-

глядає конкурентоспроможність галузі на зовнішньому та внутрішньому ринках.

Проведений О. Акуліч контент-аналіз понять конкурентоспроможності галузей дав змогу виділити ключові характеристики [6]: конкурентоспроможність галузі носить системний характер – вона визначається конкурентоспроможністю суб'єктів, що становлять галузь, і конкурентоспроможністю макросередовища, в якій функціонує галузь; базою для побудови конкурентоспроможності галузі є конкурентні переваги; конкурентоспроможність окремої галузі проявляється у порівнянні її з конкуруючими галузями, тобто вона відносна; конкурентоспроможність галузі не є чимось раз і назавжди даним, вона може зникати й з'являтися, знижуватися або підвищуватися, тобто носить динамічний характер; кінцева оцінка конкурентоспроможності галузі втілюватися в дійсність споживачем товару, що випускається галуззю; галузева конкурентоспроможність є керованою характеристикою.

Дослідивши специфіку конкурентоспроможності галузі, А. Хачатрян зазначає, що галузь є суб'єктом мезорівня, тому визначення її конкурентоспроможності тільки з використанням підходів, характерних для макроконкурентоспроможності або мікроконкурентоспроможності, є неприйнятним [10]. Специфіка галузі як проміжного суб'єкта між мікро- та макрорівнем зумовлює необхідність відображення у визначенні конкурентоспроможності галузі поєднання, взаємозв'язку ключових компонентів визначень макро- та мікроконкурентоспроможності. З одного боку, галузь як агрегований суб'єкт мезорівня повинна забезпечувати реалізацію основних цілей формування конкурентоспроможності країни. З іншого боку, слід урахувувати, що конкурентоспроможність галузі передусім визначається конкурентоспроможністю підприємств галузі й ефективністю механізму управління галуззю.

Загалом аналіз цілої низки робіт науковців [1–18] щодо визначення поняття «конкурентоспроможність галузі» показав, що серед них відсутнє єдине бачення сутності даного поняття в силу його складності й багатогранності. Загальними рисами досліджених визначень поняття «конкурентоспроможність галузі» є: наявність динамічних стійких властивостей функціонування та розвитку сукупності підприємств; використання конкурентних переваг як основи конкурентоспроможності; ефективність залучення та використання ресурсів (фінансово-інвестиційних, інноваційних, технологічних, трудових та ін.); виробництво та реалізація високоякісної продукції зі зростаючою доданою вартістю, що задовольняє потреби споживачів; взаємодія з внутрішніми та зовнішніми ринками; наявність ефективного управління.

Таким чином, трактування сутності поняття «конкурентоспроможність галузі» великою мірою

залежить від спрямованості досліджень, що проводяться авторами в даній сфері. Дослідимо більш детально специфічні особливості та ключові чинники галузевої конкурентоспроможності, що визначають дослідники даного поняття.

П. Пуцентейло до найбільш значущих чинників, які впливають на конкурентоспроможний розвиток галузі, відносить такі: позиціонування на світовому ринку (ступінь експортної орієнтованості виробництва – частка експорту у випуску та її тренд); позиціонування на внутрішньому ринку порівняно з іноземними конкурентами (частка імпорту готової продукції на ринку та її динаміка); рівень концентрації на ринках (наявність великих ефективних вітчизняних компаній), достатній для конкуренції зі світовими компаніями – лідерами у відповідних галузях; забезпеченість сировинною базою, розвиненість коопераційних зв'язків (приєднання до кластерів конкурентоспроможності); історична прихильність споживачів до виробників; масштаби тіньового сектору та рівень правового застосування [12].

На думку О. Беззубченко, на конкурентоспроможність галузі впливають такі чинники: природні ресурси (кількісні, вартісні та якісні параметри); людські ресурси (кількість, вартість, управління); інформаційні ресурси (обсяг та якість науково-технічної інформації); фінансові ресурси (вартість капіталу і інвестиції); інфраструктура (її якість і вартість); процеси (технологія, НТП, інновації); привабливість (фінансові результати діяльності підприємств галузі); соціально-політичний клімат у країні [13].

Автори роботи [15] встановили, що конкурентоспроможність промислової галузі можна визначити, оцінивши такі показники: інноваційно-інвестиційний потенціал розвитку; ступінь адаптивності до різних варіантів розвитку економіки; здатність створювати зростаючий обсяг доданої вартості на основі підвищення ефективності використання чинників виробництва; частка ринку, яку займають провідні компанії галузі; ліквідність та рентабельність підприємств; наявність технічних, економічних й організаційних умов для виробництва продукції високої якості, що задовольняє вимоги ринку та потреби покупців; наявність прогресивної системи НДДКР; інфраструктура галузі; рівень інформатизації; кваліфікація, професіоналізм та рівень трудового потенціалу (конкурентоспроможність) персоналу підприємств галузі; ступінь експортної орієнтації чи імпортової залежності; відповідність рівня розвитку галузі загальному рівню розвитку національного господарства; ступінь використання продукції в різних галузях народного господарства.

У роботі [16] автори роблять акцент на зовнішніх та внутрішніх чинниках конкурентоспроможності галузі, зокрема: 1 – зовнішні: високий рівень

конкурентоспроможності країни; активна державна підтримка малого та середнього бізнесу; якісне правове регулювання економіки країни; відкритість суспільства та ринків; високий науковий рівень управління економікою країни; гармонізація національної системи стандартизації і сертифікації з міжнародною системою; відповідна державна підтримка науки й інноваційної діяльності; висока якість інформаційного забезпечення; високий рівень інтеграції всередині країни й у межах світового товариства; низькі податкові ставки в країні; наявність доступних і дешевих ресурсів; якісна система підготовки та перепідготовки управлінських кадрів; сприятливі кліматичні умови та географічне положення країни; високий рівень конкуренції в усіх сферах діяльності у країні; 2 – внутрішні: значна потреба в товарі галузі; оптимальний рівень концентрації, спеціалізації й кооперування галузі; оптимальний рівень уніфікації і стандартизації товарів галузі; висока відносна вага конкурентоспроможного персоналу в галузі; якісна інформаційна та нормативно-методична база управління в галузі; конкурентоспроможні постачальники; наявність доступу до якісних дешевих ресурсів; виконання робіт з оптимізації ефективності використання ресурсів; значний рівень інновацій; функціонування в організаціях галузі системи забезпечення конкурентоспроможності; сертифікація продукції; ексклюзивність товару галузі; висока ефективність організації галузі; значна частка експорту наукомістких товарів; значна питома вага конкурентоспроможних організацій і товарів галузі тощо.

Деяко інший склад зовнішніх та внутрішніх чинників конкурентоспроможності наводять І. Должанський та Т. Загорна [17]. Так, до зовнішніх чинників конкурентоспроможності віднесено: політичний стан у державі, економічні зв'язки, наявність конкурентів, розміщення виробничих сил, наявність сировинних ресурсів, загальний рівень техніки та технологій, систему управління промисловістю, концентрацію виробництва, законодавчу базу; до внутрішніх: систему та методи управління підприємством, рівень технологій та організації процесу виробництва, систему довгострокового планування, орієнтацію на маркетингову концепцію, інноваційний характер виробництва.

Досліджуючи конкурентоспроможність галузі на світовому ринку, Н. Побережець виділяє такі особливості галузевої конкуренції [18]: а) галузь утрачає свою конкурентоспроможність, якщо її частка знижується в загальному обсязі національного експорту або зростає загальний обсяг імпорту, дефльований на частку цього товару в загальному обсязі національного виробництва або споживання; б) галузь утрачає конкурентоспроможність, якщо її частка знижується в загальному обсязі світового експорту або зростає частка

світового імпорту, скоригована на частку країни у світовій торгівлі.

Досліджуючи питання методології конкурентоспроможності різних рівнів, М. Гельвановский зазначає, що з усього набору конкурентних переваг, якими володіє економіка країни та підприємства, що працюють на її території, головною конкурентною перевагою є наявність ефективної стратегії розвитку економіки та механізмів реалізації цієї стратегії окремими підприємствами, фірмами та функціональними ланками національного господарського комплексу, що забезпечують безперебійний ритм роботи вітчизняних підприємств [7].

Загалом варто зазначити, що здебільшого відібрані чинники визначають конкурентоспроможність продукції або підприємства і можуть здійснювати лише опосередкований вплив на конкурентоспроможність галузі у цілому.

Висновки з проведеного дослідження.

Таким чином, виходячи з проведеного аналізу поглядів науковців на сутність поняття «конкурентоспроможність», вважаємо, що під поняттям «конкурентоспроможність промисловості» слід розуміти сукупну характеристику спрямованості та ефективності ВЕД (галузей), які входять до складу промисловості. У такому разі конкурентоспроможність ВЕД (галузі) є характеристикою спрямованості та ефективності окремої ВЕД (галузі), яка входить до складу промисловості.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Державна програма розвитку внутрішнього виробництва : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 вересня 2011 р. № 1130. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1130-2011-p> (дата звернення: 02.06.2019).
2. Скударь Г.М. Управление конкурентоспособностью крупного АО: проблемы и решения. Киев : Наук. думка, 1999. 496 с.
3. Мануйлович Ю.М. Дослідження сутності та трактування поняття конкурентоспроможності підприємства. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2013. № 4. С. 274–280.
4. Конкурентні переваги промислового сектору економіки України: регіональний вимір : колективна монографія / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України». Львів, 2018. 246 с.
5. Гельвановский М.И. Конкурентоспособность национальной экономики: проблемы статистического сопровождения. *Вопросы экономики*. 2004. № 7. С. 3–15.
6. Акулич О.В. Методологическая аргументация определения конкурентоспособности отрасли. *Известия Байкальского государственного университета*. 2011. № 3(77). С. 86–89.
7. Гельвановский М.И. Конкурентоспособность: микро-, мезо- и макроуровни. *Вопросы методологии. Высшее образование в России*. 2006. № 10. С. 32–40.

8. Портер М. Международная конкуренция. Москва : Междунар. отношения, 1993. 896 с.

9. Гохберг О.Ю. Конкурентоспроможність бізнесу: теоретико-методологічні основи аналізу. *Вісник Львівської державної фінансової академії*. 2010. № 18. С. 50–56.

10. Хачатрян А.Х. Мезоуровень как составляющая в системе конкурентоспособности. *Вестник Ростовского государственного экономического университета «РИНХ»*. 2008. № 2. С. 64–70.

11. Хаустова В.Є., Колодяжна Т.В. Вплив процесів злиттів та поглинань на конкурентоспроможність економіки в умовах глобалізації : монографія. ФОРМ Лібуркіна Л.М., 2019. 400 С.

12. Пуцентейло П.Р. Конкурентоспроможний розвиток галузі тваринництва як найвищий рівень прояву конкуренції. *Інноваційна економіка*. 2014. № 3. С. 55–61.

13. Беззубченко О.А. Оцінка конкурентоспроможності галузей національної економіки в умовах глобалізації. *Економічний простір*. 2009. № 21. С. 85–93.

14. Хаустова В.Є., Крячко Є.М., Колодяжна Т.В. Оцінка конкурентоспроможності економік країн світу: теорія та практика. *Бізнес Інформ*. 2017. № 8. С. 49–56.

15. Кутикова И.Н., Османкин Н.Н. Методы анализа факторов конкуренции и самофинансирования в организации развития высокотехнологических предприятий в условиях глобализации. *Вестник Самарского государственного университета*. 2007. № 3(53). С. 132–137.

16. Кузьмін О.Є., Горбаль Н.І. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства (організації) : навчальний посібник. Львів : Львівська політехніка, 2004. 188 с.

17. Должанский И.З., Загорная Т.О. Конкурентоспособность предприятия. Киев : Центр науч. лит., 2006. 384 с.

18. Побережець Н.Б. Оцінка конкурентоспроможності олійної галузі України на світовому ринку. *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва*. 2009. № 11. URL : http://www.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vkhnauekon/2009_11/pdf/11_43.pdf (дата звернення: 20.06.2019).

REFERENCES:

1. Derzhavna prohrama rozvytku vnutrishnoho vyrobnytstva [State program of development of domestic production] : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 12 veresnia 2011 r. № 1130. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1130-2011-p> (in Ukrainian) (accessed 02 June 2019).
2. Skudar G. M. (1999) Upravlenie konkurentosposobnostyu krupnogo AO: problemy i resheniya [Managing the competitiveness of a large joint-stock company: problems and solutions]. Kiev : Nauk. dumka, 1999. 496 p. (in Russian)
3. Manuilovych Yu. M. (2013) Doslidzhennia sutnosti ta traktuvannia poniattia konkurentospromozhnosti pidpriemstva [Investigation of the essence and interpretation of the concept of enterprise competitiveness.]. *Marketing i menedzhment innovatsii*. № 4. pp. 274–280. (in Ukrainian)

4. (2018) Konkurentni perevahy promyslovoho sektora ekonomiky Ukrainy: rehionalnyi vymir [Competitive Advantages of Ukraine's Industrial Sector: A Regional Dimension] : kol. monohrafiia. DU «Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M.I. Dolishnoho NAN Ukrainy». Lviv, 246 p. (in Ukrainian)
5. Gel'vanovskij M. I. (2004) Konkurentosposobnost' nacional'noj jekonomiki: problemy statisticheskogo soprovozhdenija [Competitiveness of the national economy: problems of statistical support]. *Voprosy jekonomiki*. № 7. pp. 3–15. (in Russian)
6. Akulich O. V. (2011) Metodologicheskaya argumentaciya opredeleniya konkurentosposobnosti otrasli [Methodological argumentation of determining the competitiveness of the industry]. *Izvestiya Bajkalskogo Gosudarstvennogo universiteta*. № 3 (77). pp. 86–89. (in Russian)
7. Gelvanovskij M. I. (2006) Konkurentosposobnost: mikro-, mezo- i makrourovni [Competitiveness: micro-, meso- and macro- levels]. *Voprosy metodologii. Vysshee obrazovanie v Rossii*. № 10. pp. 32–40. (in Russian)
8. Porter M. (1993) Mezhdunarodnaya konkurenciya [International competition]. M.: Mezhdunar. otnosheniya, 1993. 896 p. (in Russian)
9. Hokhberh O. Yu. (2010) Konkurentospromozhnist biznesu: teoretyko-metodolohichni osnovy analizu [Business competitiveness: theoretical and methodological foundations of analysis]. *Visnyk Lvivskoi derzhavnoi finansovoi akademii*. № 18. pp. 50–56. (in Ukrainian)
10. Hachatrian A. H. (2008) Mezouroven kak sostavlyayushaya v sisteme konkurentosposobnosti [Meso-level as a component in the competitive system]. *Vestnik Rostovskogo gosudarstvennogo ekonomicheskogo universiteta «RINH»*. № 2. pp. 64–70. (in Russian)
11. Khaustova V. Ye., Kolodiazhna T. V. (2019) Vplyv protsesiv zlyttiv ta pohlynan na konkurentospromozhnist ekonomiky v umovakh hlobalizatsii [Impact of mergers and acquisitions on the competitiveness of the economy in a globalized environment]. Monohrafiia. FOP Liburkina L.M. 400 p. (in Ukrainian)
12. Putsenteilo P. R. (2014) Konkurentospromozhnyi rozvytok haluzi tvarynytstva yak naivysshchy riven proiavu konkurencii [Competitive development of the livestock industry as the highest level of competition]. *Innovatsiina ekonomika*. № 3. pp. 55–61. (in Ukrainian)
13. Bezzubchenko O. A. (2009) Otsinka konkurentospromozhnosti haluzei natsionalnoi ekonomiky v umovakh hlobalizatsii [Assessment of the competitiveness of the national economy in the conditions of globalization]. *Ekonomichnyi prostir*. № 21. pp. 85–93. (in Ukrainian)
14. Khaustova V. Ye., Kriachko Ye. M., Kolodiazhna T. V. (2017) Otsinka konkurentospromozhnosti ekonomik krain svitu: teoriia ta praktyka [Assessing the competitiveness of countries' economies: theory and practice]. *Biznes Inform*. № 8. pp. 49–56. (in Ukrainian)
15. Kutikova I. N., Osmankin N. N. (2007) Metody analiza faktorov konkurencii i samofinansirovaniya v organizacii razvitiya vysokotekhnologichnyh predpriyatij v usloviyah globalizacii [Methods for analyzing the factors of competition and self-financing in the organization of the development of high-tech enterprises in the context of globalization]. *Vestnik Samarskogo gosudarstvennogo universiteta*. № 3(53). pp. 132–137. (in Russian)
16. Kuzmin O. Ye., Horbal N. I. (2004) Upravlinnia mizhnarodnoiu konkurentospromozhnistiu pidpriemstva (orhanizatsii) [Management of international competitiveness of the enterprise (organization)]: navch. posib. Lviv : Vyd-vo Nats. un-tu «Lvivska politekhnik», 2004. 188 p. (in Ukrainian)
17. Dolzhanskij I. Z., Zagornaya T. O. (2006) Konkurentosposobnost predpriyatiya [The competitiveness of the enterprise]. Kiev: Centr nauch. lit. 384 p. (in Russian)
18. Poberezhets N. B. (2009) Otsinka konkurentospromozhnosti oliinoi haluzi Ukrainy na svitovomu rynku [Assessment of the competitiveness of the oil industry of Ukraine in the world market]. *Visnyk Kharkivskoho NAU im. V. V. Dokuchaieva*. № 11. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vkh Nau_ekon/2009_11/pdf/11_43.pdf (in Ukrainian) (accessed 20 June 2019).